

welke vaak veel aan duidelijkheid te wensen overlaten, gebruikt hij, alsof zij een nauwkeurige en volledige weergave zouden bieden van de opvattingen en bedoelingen van de daarin vermelde personen, i.c. van Calvijn, hetgeen een onjuisten indruk moet geven. 3e Ten onrechte gaat hij uit van de gedachte, dat Calvijn reeds toen in Genève de machtspositie bezeten zou hebben, welke hij eerst na langdurigen strijd gedurende de laatste periode van zijn leven heeft verkregen.

³¹⁾ Vgl. W. Kolfhaus, *Christusgemeinschaft bei Joh. Calvin*, Neukirchen, 1939, S. 103—104.

³²⁾ E. Doumergue, *Jean Calvin*, t. VI, Neuilly-sur-Seine, 1926, p. 46.

³³⁾ *Opera*, XLIX, col. 508.

³⁴⁾ A. de Quervain, *Calvin. Sein Lehren und Kämpfen*, Berlin, 1926, S. 61.

³⁵⁾ Vgl. W. Kolfhaus, *Vom christl. Leben nach Calvin*, S. 330—331; het citaat is ontleend aan *Opera*, XXXIII, col. 309 (Job 6 : 14). Zie ook zijn *Die Seelsorge Calvins*, Neukirchen, 1941, S. 43—44.

³⁶⁾ Vgl. E. Blaser, *Vom Gesetz in Calvins Predigten über den 119. Psalm*, in: *Festschrift für Prof. A. Schädelin*, Bern, 1950, S. 67—78.

³⁷⁾ Vgl. W. Kolfhaus, *Vom christl. Leben nach Calvin*, S. 338—340, 293, 126.

³⁸⁾ Vgl. W. Kolfhaus, *Vom christl. Leben nach Calvin*, S. 294, 304—305, 523. Ik noem nog Calvijn, *Opera*, XLIX, col. 511 (1 Cor. 13 : 6, 7): Ubi enim mansuetudo ac tolerantia, ibi non subito excandescunt homines, non facile incitantur ad contentiones et certamina... Caritas vero ad humanitatem nos revocat, ut bene et candide sentiamus de proximis. Zie ook S. P. Dee, *Het geloofsbegrip van Calvijn*, blz. 111—113; A. de Quervain, *Calvin. Sein Lehren und Kämpfen*, S. 88—89; H. Rössler, *Der Calvinismus. Versuch einer Erfassung und Würdigung seiner Grundlagen und Wirkungen*, Bremen, [1951], S. 17.

³⁹⁾ Vgl. W. Kolfhaus, *Vom christl. Leben nach Calvin*, S. 287—290. J. G. Matheson, *Calvin's doctrine of the christian life*, in: *Scott. Journal of Theol.*, II (1949), p. 48—56, heeft Calvijn te zeer verstaan in den geest van Lobstein en beschouwt het als zijn fundamentele fout, „that the doctrine of union with Christ is not extended to embrace the whole activity of it”. Kolfhaus, *a. w.*, S. 95, merkt terecht op, dat Calvijns ethiek „führt immer zurück auf die alles christliche Leben bedingende Tatsache der Christusgemeinschaft, sie ist durchaus auf Christus ausgerichtet, sie beschreibt das Leben unter dem Herrn, genauer: in und aus der Verbundenheit mit Christus”.

⁴⁰⁾ O. Pfister, *Calvins Eingreifen in die Hexenprozesse*, S. 130.

⁴¹⁾ Ook in het geval van Servet is van iets dergelijks mijns inziens geen sprake geweest. Reeds het feit dat Servet in Genève een toevluchtsoord zocht, pleit daartegen. Toch moet er ten aanzien van hem bij Calvijn een bepaalde aberratie zijn geweest. Anders laat zich bezwaarlijk een afdoende verklaring vinden voor het verschaffen van gegevens ten nadele van Servet aan de inquisitie in Frankrijk, hetgeen wel niet rechtstreeks door Calvijn is gedaan, maar toch haast niet zonder zijn medeweten heeft kunnen gebeuren. Zie ook J. Lecler, *Hist. de la tolérance au siècle de la Réforme*, I, Paris, 1955, p. 314—315.

⁴²⁾ Calvijn, *Opera*, XXVII, col. 505—514 (Deut. 18 : 10—15); zie ook XXIV, col. 365 (Ex. 22 : 18). Calvijn verzuimde niet er op te wijzen, dat de overheid bij het opleggen van straffen waken moest tegen alle wreedheid en met zachtzinnigheid te werk behoorde te gaan, vgl. *Institutie* IV, 20, 10; vgl. M. E. Chenevière, *La pensée politique de Calvin*, Genève, 1937, p. 280.

⁴³⁾ Pfister brengt de reprobacie-leer van Calvijn ter sprake als hem ingegeven door zijn neurotische gesteldheid. Hoe men nu ook over deze leer van Calvijn wil oordelen, de opvatting van Pfister moet als onaanvaardbaar worden afgewezen. H. Otten, die op Calvijns leer critiek uitoefent, spreekt toch als zijn oordeel uit: „Calvin hat nicht das Heilsgeschehen durch die Prädestination schematisieren